

Buzási Enikő

A pécsi püspökök művészeti pártolásának emlékei a 18–19. századból

*Azonosított és meghatározott festmények
az egyházmegye gyűjteményében*

2012 őszén a pécsi püspökség különböző szakterületek kutatóit kérte fel a püspöki palotában őrzött képzőművészeti, iparművészeti és numizmatikai gyűjtemény felmérésére, leltározására és részletes dokumentálására.¹ Az anyag számbavételének és, talán mondhatjuk, feltárásának egyik célja és látható eredménye a pécsi kanonoki palotában 2015. augusztus végén megnyílt kiállítás, amely történeti és művészettörténeti válogatásban a gyűjtemény részben ez alkalomból restaurált darbjait mutatja be.²

A festmények leltári feldolgozása – a korábban jószerevével ismeretlen anyag agnoszkálásának öröme mellett is – hamar egyértelművé tette, hogy a késő barokk időszakig visszatekintve Pécs püspökei részéről nyoma sem mutatható ki képzőművészeti gyűjteményt létrehozó szándéknak vagy akár csak hasonló céllal tett szerzeményezésnek. A püspöki palotában fennmaradt, olykor kiemelkedő színvonalú művek zömét, a rezidencia díszítésére beszerzett, vagy inkább esetlegesen (például hagyatékként) bekerült alkotások, illetve kisebb részben olyan, egykori funkciójukból kiemelt festmények teszik ki, amelyeknek jelentőségét saját művészi rangjuk mel-

lett az adja, hogy – például – az átépítés előtti székes-egyház, az egykori ferences kolostor vagy a belvárosi templom korábbi berendezésének maradványaiaként tekinthetünk rájuk – hogy a többi, nem azonosítható provenienciájú, de egyházi környezetből származó, eléggé vegyes színvonalú festményről most ne is szóljunk.³

A képanyagról átfogóan nyilatkozva annyit mindenképp el kell mondani, hogy a festőválasztást már a barokktól kezdve egyértelműen a bécsi megrendelés presztízse irányította, ami a szerzeményezésben a 19. század második felétől már jól megfoghatóan, műkereskedői szintre tevődött. A szignatúrákból azonosítható, műpiacra dolgozó festők mellett a bécsi képkeretezők és festővásznat forgalmazó cégek pecsétjei, valamint a képeken ma is megtalálható osztrák vámhivatali vignettképek a tárgyi nyomai ennek.

A gyűjtéstörténetet mint hívószót mellőzve tehát, csupán a püspökök kronológiája szerint haladva, a legkorábbi időszak, amelyre a művek, illetve a források alapján – értékelésre is lehetőséggel – rálátásunk van, Klimó György 1751-gyel kezdődő püspökségének ideje. S egyúttal ő az első, akinek műpártolásában következetes igény-

1 A leltározásra személy szerint dr. Udvardy György megyéspüspök úr megbízásából került sor. A felmérést és leltárba vételt műfajok és tárgytípusok szerint megosztva Balla Gabriella (üveg-, porcelán- és kerámia tárgyak), Buzási Enikő (festmények a Fes-001–149, valamint Fes-201–238 leltári számokon), Farbak Péter (festmények a Fes-150–200 leltári számokon, valamint építészeti metszetek), Kiss Erika (ötvösség), Pallos Lajos (numizmatika, éremrendek), Rostás Péter (bútorművészet), Semsey Réka (miseruhák, textilművészet), Serfőző Szabolcs (grafika), Szerdahelyi Márk (szobrászat) végezték. Szeretnék őszinte köszönetet mondani Damásdi Zoltánnak, a Pécsi Egyházmegyei Levéltár vezetőjének, aki a gondjaira bízott képzőművészeti és iparművészeti anyag teljes körű felmérésében tájékozott és segítőkész módon mindvégig a rendelkezésünkre állt, és a gördülékeny munkát lehetővé tette. A felmérés eredményessége nagyrészt neki köszönhető.

2 A kiállítás egy uniós finanszírozású turisztikai projekt keretei között valósult meg, ami tematikus sort alkotva mutatja be Pécs kulturális nevezetességeit. Az elképzelést egy történeti–várostörténeti–egyháztörténeti–művészettörténeti áttekintést nyújtó vezető kíséri, amelyben a püspöki gyűjtemény tárgyai műfaji, illetve történeti egységekben, jórészt először vannak közölve. lásd: *A pécsi püspökség évezredes öröksége. Történet – kiállításvezető – érdekességek*. Szerk. VIRÁG Zsolt. Pécs, Várkastély Kiadó, 2015.

3 A felmérés során leltárba vett 238 festményből 135 képet katalógusként feldolgozva és új meghatározásokkal részletesen adatolva tesztek közzé a *Művészettörténeti Értesítő* 65, 2016. 1. számában A pécsi püspökség festészeti gyűjteménye. Művek a 16–19. századból címmel. (Továbbiakban: Buzási 2016.) Az anyag általános jellemzésére, illetve az egyes művekre vonatkozóan lásd az abban közölteteket.

1. **Zacharias Schreitter (?)**: Mária Ludovika infánsnő, Lipót Habsburg főherceg (a későbbi II. Lipót) felesége, 1765–1766 Pécs, Egyházmegyei Gyűjtemény

ként figyelhető meg a bécsi művész, akitől nemcsak megrendel, de akit adott esetben ő maga képezett Bécsben.

Az irodalom régóta számontartja az egyetlen olyan magyarországi barokk grafikát, amelyről már korábban is gyanítható volt, hogy egy nagy méretű, egészalakos festett portréhoz készült. A feladatot már vázlat szinten akkurátusan megoldó vöröskréta-rajz, Anton Hartelmayer szignójával ellátva, 1764-re datált.⁴ Hartelmayerről mindaddig semmit nem lehetett tudni, amíg nemrég fel nem bukkant a neve a bécsi Képzőművészeti Akadémia egyik anyakönyvében. A magát pécsi származásúnak valló növendék, egy szabómester fia, 1760. augusztus 26-án jelentkezett be, azaz Klimó püspököt már akadémiai tanulmányait követően örökítette meg.⁵ De nem csak őt. A püspök életnagyságú ábrázolása mellett, ami a krétarajznak tökéletesen megfelel, s amit mellképként is elkészített,⁶ Klimó megbízására egy hat darabból álló sorozatban a püspök elődei is megfestette. A reprezentatív portrészor a pécsi szemináriumban maradt fenn, onnan közölte Petrovich Ede, a Klimó-könyvtár 18. századi helyének meghatározása kapcsán, az 1777 szeptemberében, illetve 1778 júniusában, Klimó halálát követően felvett leltárakban azonosítva a sorozatot.⁷ A püspöki lakosztályhoz tartozó termet, amelyben üllögarnitúrákat, valamint egy armáriumban Tokaji bor, abszint, kávé, csokoládé és fagyilalt felszolgálására való üveg- és porcelánkészleteket regisztrált az összeírás, valószínűleg vendégfogadásra használták, s benne a püspöksorozaton kívül az uralkodócsalád tagjainak nyolc portréja kapott még helyet.⁸ Közülük a Mária Terézia gyermekeit, illetve házastársaikát ábrázoló hatdarabos sorozatot a magyar arisztokráciának is szállító bécsi, ugyancsak akadémiát járt Zacharias Schreitter festette 1766-ban⁹ (1. kép).

- 4 Anton Hartelmayerhez: GARAS Klára: *Magyarországi festészet a XVIII. században*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1955. 222; BOROS László: *A pécsi székesegyház a 18. században*. (Művészettörténeti Füzetek, 18.) Budapest, Akadémiai Kiadó, 1985. 52. Újabbán SERFŐZŐ Szabolcs: *A pécsi püspöki palotában őrzött grafikai művek*. Anton Hartelmayer, Klimó György pécsi püspök portréja. In: *A pécsi püspökség évezredes öröksége* 2015. (1d. 2. j.) 119–121.
- 5 Hartelmayer akadémiai képzésére: Buzási Enikő: *Források a magyarországi, erdélyi, valamint magyar megrendelésre dolgozó külföldi művészek bécsi akadémiai tanulmányaihoz (1726–1810)*. *Kivonatok az Akademie der bildenden Künste Wien beiratkozási protokollumaiból és névjegyzékeiből*. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Művészettörténeti Intézet, 2016. Nr. 186.
- 6 A mellkép: olaj, vászon 93×72 cm, ltsz. Fes-035. A kapcsolódó irodalommal: Buzási 2016. (1d. 3. j.) [7.] szám.
- 7 PETROVICH Ede: A 200 éves Klimó könyvtár történetéhez. *Magyar Könyvszemle*, 90 (1974) 317. A hat egészalakos portréből álló sorozatot a püspöki palota 1777. szeptember 1-jén, valamint 1778. június 5-én készült összeírásai tartalmazzák: Budapest, Magyar Nemzeti Levéltár–Országos Levéltár (MNL OL) Urbaria et Conscriptioes (UetC)

- 190/41 (d), 360: „In Sala Aestiva Sub Nr. 6. Effigies Episcoporum V. Ecclesiam – 6”; UetC 190/41 (e), 420, azonos szöveggel. Hivatali idő szerint a következő püspökök portréit tartalmazza: Radonay Mátyás, Nesselrode Ferenc (a mellképi részlet fotója közölve, SUDÁR Balázs: *A pécsi Jakováli Haszan pasa-dzsámi*. [Épített örökségünk] Budapest, Műemlékek Nemzeti Gondnoksága, 2010. 51. 47. kép), Thurn Antal Casimir, Alvarez Cienfuegos, Berényi Zsigmond (fotója közölve, SUDÁR 2010. 54. 50. kép.), Klimó György.
- 8 MNL OL UetC 190/41 (d), 360: „In Sala Aestiva Sub Nr. 6. Effigies Augustae Familiae cum listis – 8”; UetC 190/41 (e), 420, azonos szöveggel.
- 9 Zacharias Schreitter működésére: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, XXX. Begr. von Ulrich THIEME–Felix BECKER, hg. von Hans VOLLMEYER. Leipzig, Engelmann, 1936. 285; *Főúri ősgalériák, családi arcképek a Magyar Történelmi Képcsarnokból*. Kiállításkatalógus. Szerk. Buzási Enikő. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria, 1988. 116. Akadémiai tanulmányára: Buzási 2016 (1d. 5. j.) Nr. 541. A pécsi portrészorozat: 92,5/93×73/73,5/74 cm, ltsz. Fes-120–125. Maximilian Franz osztrák főherceg portréja jelezve: „Z. Schreitter pinxit 1766”. A képek kapcsolódó irodalmával: Buzási 2016. (1d. 3. j.) [27–32.] számokon.

2. **François Landry:** Augustus császár, rézmetszet, Párizs, 1700–1701
Pécs, Egyházmegyei Gyűjtemény

3. **Johannes Stradanus után Adriaen Collaert:** Augustus császár,
rézmetszet, Antwerpen, 1587–1589, Reprodukció

Az említett portrészorokhoz hasonlóan a képzőművészeti berendezés főpapi rezidenciát megillető választékosága mérhető le azon a tizenkét metszeten is, amelyek Julius Caesartól Domitianusig lovasszobor gyanánt ábrázolják a császári Róma első uralkodóit (2. kép). A reprezentatív sorozatot a Klimó halála utáni leltárak a nádasdi püspöki nyaraló egyik szobájának díszeként írják le, jelen formájukban, üveg alatt lévő keretezett metszetként.¹⁰ A téma a 16. század második felétől Svetonius császáreltrajzai által lett népszerű, főképp Tiziano tizenkét festményének Sadeler-féle sokszorosítása

után. A pécsi metszetek kompozíciós eredete azonban ettől független, a sorozati előkép inventora ugyanis a flamand származású, elsősorban Firenzében működött Johannes Stradanus (Giovanni Stradano) volt, a több metszétváltozatban is létező kompozíciókat pedig Adriaen Collaerthez, a Stradanus-művek gyakori sokszorosítójához lehetett kapcsolni (3. kép). Collaert lapjai 1587 és 1589 között Antwerpenben, Philipp Gallé kiadásában 33 cm körüli fólió méretben jelentek meg.¹¹ Ennek három-

10 Az 1778. június 5-én felvett leltárban MNL OL UetC 190/41 (e), 446: „In Residentia Ep(isco)palí Nadasdiensi” – „Cupra cum listis et vitris Romanorum Imperatorum 12”; 1777. szeptember 1., uo. UetC 190/41 (d), 397: azonos szöveggel, de darabszám nélkül.

11 „Imperatorum Romanorum XII. A Svetonio descriptorum effigies resque gestae, iconibus fideliter expressae, editaeque, a Philippo Gallaeo”, Stradanus sorozata Adriaen Collaert metszetében és Philipp Gallé kiadásában (Paris, Bibliothèque nationale): Alessandra

BARONI VANNUCCI: *Jan van der Straet detto Giovanni Stradano flandrus pictor et inventor*. Milano–Roma, Jandi Sapi Editori, 1997. 416, No. 709. 330×220 mm; Friedrich W. H. HOLLSTEIN: *Dutch & Flemish etchings, engravings and woodcuts 1450–1700*, IV. Amsterdam, Hertzberger, 1951. 204, No. 419–432; *The New Hollstein Dutch & Flemish etchings, engravings and woodcuts 1450–1700. The Collaert Dynasty*, Part V. Comp. by Ann DIELS–Marjolein LEESBERG. Ouderkerk aan den IJssel, Sound & Vision Publ., 2005. 150–153, No. 1178–1190; *The New Hollstein Dutch*

4. **Anton Donat:** *A pásztorok imádása, 1775*
Pécs, Egyházmegyei Gyűjtemény

& Flemish etchings, engravings and woodcuts 1450–1700. Johannes Stradanus, Part II. Comp. by Marjolein LEESBERG. Ouderkerk aan den IJssel, Sound & Vision Publ., 2008. 296–301, No. 308–320. Köszönöm Serfőző Szabolcsnak, hogy az ő felmérésébe tartozó metszetsorozat közlését átengedte nekem.

- 12 Pierre Landry működése Párizsban 1654–1701 között adatolt: THIE-ME–BECKER XXII. 1928. 303; legújabban: Frédéric JIMÉNO: Les tailles-douces en tableau de Pierre Landry et de ses héritiers (1679–1720). *Bulletin de la Société de l'Histoire de l'Art Français*, 2008 (2009) 81–107, itt az általa kiadott művek katalógusa: 99–102, életrajzi adatai: 104.
- 13 Különlegesen nagy méretű lapjairól JIMÉNO 2008. (ld. 12. j.) 84–87, 94–95, továbbá Hermann Alexander MÜLLER–Hans Wolfgang SINGER: *Allgemeines Künstler-Lexikon*, II. Frankfurt a. M., Rütten & Loening, 1896. 436. (mint Pierre Landron); Roger-Armand WEIGERT:

szorosa az egy métert közelítő pécsi sorozat, ami éppen-séggel kézjegyszerű jellemzője a metszeteket kibocsátó párizsi cég alapítója, Pierre Landry tevékenységének.¹² Az irodalom hozzá, illetve kiadójához köti azokat a több dúccal kivitelezett nagy méretű metszeteket, amelyekről megjegyzi, hogy kevés maradt fenn belőlük. Ebből a szempontból is kivételes tehát a pécsi sorozat, amelynek más példányáról, sőt, magáról a sorozatról Landry irodalma, beleértve a műveit legnagyobb számban őrző Bibliothèque nationale metszetgyűjteményének katalógusát is, nem tud.¹³ A lapok 1700–1701 körül készülhettek, egyes darabjait már az 1701-ben elhunyt Pierre Landry fia, François és Gabriel jelezték kiadóként.¹⁴ Hogy a sorozat miképp jutott Klimó tulajdonába, arra nézve csak feltevéseink lehetnek, minthogy a kutatás nem tud arról, hogy a püspöknek ágense lett volna, olyan semmiképp, aki párizsi képzőművészeti beszerzésekről gondoskodott. Nem zárható ki, hogy eredete a Lotaringiai Ferenc császár révén Bécsbe került francia művészekkel, illetve netán magával a püspököt nagyra becsülő uralkodócsaláddal hozható kapcsolatba.

Visszatérve az egészalakos püspöksorozat pécsi festőjére, Anton Hartelmayerre, az ő esetében nincs támpontunk arra, hogy Klimó pártfogásával került volna a bécsi akadémiára, de táplálja a gyanút, hogy onnan visszatérve a püspöknek dolgozott. Annál is inkább, mivel Boros László kutatásából tudomásunk van egy analóg helyzetéről, amikor Klimó személyesen járt el a bécsi tanintézmény rektoránál egyik pártfogoltja akadémiai felvétele érdekében – akitől évekkel később a székesegyház nyolc imazsámolyára rendelt festményeket.¹⁵ A székesegyházi térdeplők ma is meglévő képein olvasható Pater Donat-szignatúra ugyanis azt a festőt rejti, aki a pécsi püspökség eddig figyelmen kívül hagyott Donad A. jelzésű, 1775-re datált *Jézus születése*-jelenetét is készítette¹⁶ (4. kép). Ennek felső része a többivel nem teljesen azonos ívvel

Bibliothèque nationale, Département des estampes. Inventaire du fonds français. Graveurs du XVIIe siècle, VI. Paris, Bibliothèque nationale de France, 1973. 186–187, műveinek katalógusával, amelyben a 12 római császár lovasportréja nem szerepel.

- 14 François Landry, Párizs 1668 – uo. 1720. JIMÉNO 2008. (ld. 12. j.) 104, a kiadásában megjelent lapok adatai: 103. Működéséről továbbiak: WEIGERT 1973. (ld. 13. j.) 166–167. A pécsi sorozatban az ő kiadásával jelezve: Augustus, Claudius, Titus, Domitianus császár ábrázolása. Gabriel Landry, Párizs 1670 k. – uo. 1740. JIMÉNO 2008. (ld. 12. j.) 104, a kiadásában megjelent lapok adatai: 99, 101, 102. A pécsi sorozatban az ő kiadásával jelezve: Galba császár portréja.
- 15 BOROS 1985. (ld. 4. j.) 39, 43; SZÁNTÓ Iván: Die Kunst Johann Norbert Baumgartners (1710–1773) *Acta Historiae Artium*, 45. 2004. 75.
- 16 Olaj, vászon 90,5×47 cm, ltsz. Fes-078. Jelezve: „Donad. A / 1775”. A kapcsolódó irodalommal: BUZÁSI 2016. (ld. 3. j.) [26.] sz.

5. **Osztrák festő:** *Rebeka és Eliézer*, 1770-es évek
Pécs, Egyházmegyei Gyűjtemény

záródik, így vagy a sorozat átalakított darabja, vagy más célra készült variáció. Mindenesetre alkotójában azt az Anton nevű fiatal tehetséget azonosíthatjuk, aki Klimó 1765 januárjában, a bécsi kapucinus festőhöz, Baumgartner Norberthez írt levelében szerepel, úgy, mint Baumgartner segédje, akinek akadémiai képzéséről a püspök gondoskodni kíván. S valóban, pár hó-

nappal később, 1765 júliusában kelt beiratkozással ott találjuk az akadémiai anyakönyvben Anton Donat nevét, akit a bejegyzés a cseh határ közeli Alsó-Lausitzból valónak ír.¹⁷ Donat tehát nem kötődött Pécshez, hanem mint Klimó pártfogoltja, Bécsből dolgozhatott Magyarországra, ahol az említett műveken kívül a szigetvári plébániatemplom oltárképeit ismerjük tőle.¹⁸ Ahogyan

17 Donat akadémiai tanulmányára: Buzási 2016 (ld. 5. j.) Nr. 93.

18 Szerzetesi nevén tartja őt számon Garas Klára korszak-monográfiája is legfontosabb magyarországi munkái, a szigetvári oltárképek kapcsán: GARAS 1955. (ld. 4. j.) 213. Páter Donat(us)ként: THIEME–BECKER IX. 1913. 425; SZENDREI JÁNOS–SZENTIVÁNYI Gyula:

A magyar képzőművészek lexikona. Budapest, Közköztartási Minisztérium, 1915. 384; *Allgemeines Künstlerlexikon. Die bildenden Künstler aller Zeiten und Völker*, XXVIII. Hg. von Günter MEISSNER–Andreas BEYER. (A továbbiakban AKL). München, Saur, 2001. 489.

Bécsben juthatott ahhoz a mintaképhez is, amelyet a *Pásztorok imádása*-jelenetben felhasznált. Ennek kompozíciója néhány mozzanatot leszámítva pontosan egyezik François Boucher egyik alkotásával, amelyet a francia művész a királyi kegyencnő, Mme Pompadour Bellevue kastélyának kápolnája számára készített. Donat a Boucher-műhöz képest oldalfordítottan ábrázolt jelenethez Étienne Fessard 1761-ben kivitelezett metszetét használta fel, amelyhez a másolásra alapozott akadémiai képzés részeként, tanulmányai során juthatott.

Az eddigiekben a művek eredeti őrzési helyére a püspöki palota, a nádasdi püspöki nyaraló, valamint a mohácsi castellum berendezését rögzítő, Klimó halála utáni leltárak adtak egyedüli forrásként támpontot. Mint ahogy támpontot jelentenek abban a tekintetben is, hogy mi nem található meg bennük. Egy jóval későbbi leltározás, az 1838-ban elhunyt Szepesy Ignác püspök után maradt javak összeírása a nádasdi, azaz mecsek-nádasdi rezidenciából való sorozatként tüntet fel négy nagy méretű festményt, amelyeknek témáját is megadja, s amelyek a püspöki palotában máig fennmaradtak.¹⁹ (5. kép) A két méter feletti jelenetek, *Rebekka és Eliézer találkozása, Salamon ítélete, valamint áldozata a moábíták istenének*, feltehetően osztrák festőtől, továbbá egy más kéztől származó *Szent Jeromos*, sehol nem szerepelnek Klimó püspök hagyatékában. Ezért utóda, a stallumot 1780-tól betöltő Esterházy Pál László szerzeményének kell tartanunk őket, amit az 1770-es évekre jellemző, vélhetően észak-italiai, velencei mesterek munkáit hasznosító képpalkotó megoldások is alátámasztanak.

Esterházy püspök Dorffmaister Istvánnak is egyik késői főpap mecénása volt. Az ő megrendelésére készítette el 1787-ben a mohácsi püspöki nyaralóba az 1526-os mohácsi, valamint az 1687-es nagyharsányi csata tragikus, illetve diadalmas eseményeit felidéző pannókat, vala-

mint az ifjú II. Lajos páncélos képmását.²⁰ A történeti művekre szóló feladat előtt, 1786-ban pedig a székesegyház Corpus Christi-kápolnáját festette ki. Dorffmaister freskói a dóm 19. század végi átépítéskor elpusztultak, de Szőnyi Ottó leírásából legalább a témájuk ismert. Innen tudjuk, hogy az oldalfalakra *Mózes története* került: az egyik jelenet Pászka vacsoráját ábrázolta, a másik a mannagyűjtő zsidók között mutatta őt.²¹ A püspöki gyűjtemény kevés ószövetségi témájú festménye közt fennmaradt egy olajkép ugyancsak Mózes életének jelenetével: az aranyborjút imádó népet látva összetöri a törvénytáblákat²² (6. kép). A mindaddig ismeretlen és korábban restaurálatlan festmény nem jelzett, és eredetéről sem tudni. Erőteljes, élénk színei, kompozíciójának kavargó, kissé kusza megoldása azonban igen rokon Dorffmaister egyik művével, a szemináriumi kápolnába Esterházy Pál László megbízására festett egykori oltárképpel. A püspök védőszentjét ábrázoló *Saul megtérése*-jelenetet, amelyet ugyancsak a püspöki gyűjtemény őriz, az irodalom a székesegyházbeli freskókkal nagyjából azonos időre teszi.²³ Az olajképek stílus- és festésmódbeli összefüggése mindkét esetben Dorffmaister szerzősége mellett szól, mi több, megengedi, hogy az erősen nyújtott formájú és a kápolna falképeinek formátumához igazodó *Aranyborjút imádása*-kompozíciót a Corpus Christi-kápolna *Mózes történetét* elbeszélő falképeihez kapcsoljuk, a freskósorozat egy nem kivitelezett jelenetvázlatát, tervvariánsát feltételezve benne. Ezt annál is bátrabban tehetjük, mivel nem ez lenne az egyetlen olajkép a festő *œuvre*-jében, ami freskóhoz készült *modello* vagy utólagosan kivitelezett kis formájú olajvázlat. Ilyen a ligvándi kastélyba, a soproni régi városháza tanácsstermébe vagy a kiskomáromi plébániatemplomba készült mennyezetfreskók olajba tett átirata.²⁴ E művek ráadásul a figuramozgatásban

19 Olaj, vászon 185/188/186,5×247/251,5/226,5 cm, valamint 156×199 cm, ltsz. Fes-005, 006, 052, 053. A kapcsolódó irodalommal: Buzási 2016. (ld. 3. j.) [37–40.] számokon. Forrás-előfordulásuk: *Consignatio Mobilium, Utensilium, et Instrumentorum Oeconomicorum in tribus Episcopatus Quinque Ecclesiensis [...] post mortem Excellentissimi ac Illustrissimi Domini Episcopi Quinque Ecclesiensis Ignatii L. B. Szepessy de Négyes per Fiscum Regium anno 1838 recepta sunt.* (Számozatlan lapon) Pécs, Egyházmegyei Levéltár, Püspöki Levéltár, „513. Imago maior picta cum listra inaurata: Servum Abrahami cum Rebecca; similis S. Hyeronimum; porro Judicium Salamonis et lapsus eius repræsentantes, ao ex Residentia Nádasdiensi huc translatae.”

20 A két csatakép a mohácsi temetőkápolnában, II. Lajos képmása ugyancsak Mohácson, a Kanizsai Dorottya Múzeumban található. Lásd legutóbb részletesen: GALAVICS Géza: Dorffmaister István történeti képei. In: „Stephan Dorffmaister pinxit” *Dorffmaister István emlékkiállítás*. Szerk. KOSTVÁL László–ZSÁMBÉKY Monika. Kiállításkata-

lógus. Szombathely, Sopron, Eisenstadt, Zalaegerszeg, 1997–1998. Szombathely, Szombathelyi Képtár, 1997. 84–86.

21 SZŐNYI Ottó: A pécsi székesegyház leírása az 1882. évi átépítés előtti állapotában. *Pécs-Baranyamegyei Múzeum Egyesület Értesítője*, 1916. 3–4. sz. 46.

22 Olaj, vászon 85,5×124,5 cm. ltsz. Fes-214. A kapcsolódó irodalommal: Buzási 2016. (ld. 3. j.) [41.] szám.

23 Olaj, vászon 162×122 cm, ltsz. Fes-060. A kapcsolódó irodalommal: Buzási 2016. (ld. 3. j.) [42.] szám.

24 „Stephan Dorffmaister pinxit” 1997. (ld. 20. j.) 180, 252, 12. sz. (Phaeton bukása, a ligvándi kastély mennyezetképének vázlata, 1773, Sopron, Városi Múzeum); uo. 182, 264, 27. sz. (Schilson királyi biztos apoteózis, a soproni régi városháza tanácsstermében egykor volt mennyezetkép vázlata, 1782, Sopron, Városi Múzeum); uo. 90, 274–275, 41. sz. (I. András visszaállítja a kereszténységet, a kiskomáromi plébániatemplom mennyezetképének vázlata, 1793, Sopron, Városi Múzeum).

6. **Dorffmaister István (?)**: *Mózes összetöri a törvénytáblát*, 1786 körül
Pécs, Egyházmegyei Gyűjtemény

és formakezelésben további egyezésekkel támogatják az *Aranyborjú imádása*-jelenet attribúcióját.

Dorffmaister másik műve, Esterházy püspökről évekkel később festett portréja viszont minden kétségen felül áll: a többször közölt kép, mint a leltározás során kiderült, szignált és 1791-re datált,²⁵ módosítva ezzel a festő és Esterházy 1788-ig adatolt művész–megrendelő kapcsolatáról tudottakat.

Egyelőre nem sikerült megbízóhoz kötni a püspöki gyűjtemény raktárából előkerült *Nepomuki Szent János*-oltárképet, amelyen a restaurálásnak köszönhetően láthatóvá vált egy csupán innen ismert festőnév: Johann Peter Wagner.²⁶ A szignatúra évszámot nem

közöl, de azt igen, hogy a kép Pécsen készült. A városi festők szintjén dolgozó mester a munkához metszet-előképeket használt, amelyekből a Nepomuki-figura augsburgi művésztől származó pontos előzményét sikerült azonosítani: Johann Balthasar Probst 1740–1750 körül, Gottfried Bernhard Götz invenciója nyomán készült rézmetszetét.

Nincs nyoma annak, hogy a festmény honnan jutott a püspökségre, és eredeti helyét sem tudjuk. Az egyházmegye jezsuita titulussal rendelkező templomainak 19. századi *canonica visitatiói* nem adtak támpontot. A legkézenfekvőbb, a török kiűzéséig dzsámiként működött, majd a rend által egészen 1773-ban történt

25 Olaj, vászon 68×53,5 cm, Itsz. Fes-036. Jelezve: „Dorffmaister pinxit 1791”. A kapcsolódó irodalommal ld. Buzási 2016. (ld. 3. j.) [13.] szám.

26 Olaj, vászon 175×129 cm, Itsz. Fes-134. Jelezve: „J. Peter Wagner Pinxit V. Ecc(es)is”. A kapcsolódó irodalommal: Buzási 2016. (ld. 3. j.) [75.] szám.

7. **Sebastian Maisch:** *A pásztorok imádása*, 1832
Pécs, Egyházmegyei Gyűjtemény

feloszlatusukig használt későbbi belvárosi templom nem jön szóba. Ott az egyházlátogatások a 18. század végétől csak két jezsuita szent oltárát regisztrálják: Loyolai Szent Ignácét és Gonzaga Alajosét, ezeknek fennmaradt oltárképeit újabban a püspöki palotában helyezték el. A székesegyház 1829-es vizitációja említ ugyan egy Nepomuki Szent János-oltárt, az azonban adatoltan 1727-ben készült, Wagner oltárképe pedig a rajta ábrázolt női viselet szerint az 1770-es évekre tehető. A jelenet alsó felében térdeplő két szent – fejük körül halványan sejlik a dicsfény – Antiochiai Szent Margit,

a mártíromság pálmaágával, mellette a sárkánygyík, ezúttal a szent kezéhez kötözött lánc nélkül, továbbá Szent Boldizsár, kezében a mirhát tartalmazó edénnyel, lábai mellett a nyitott, kincsekkel teli ládikával.²⁷ Utóbbinak nem volt önálló tisztelete Magyarországon, csupán a Háromkirályoknak, mint a zarándokok és vándorok patrónusainak, Antiochiai Margit pedig éppenséggel nem tartozott a barokk korban tisztelt szentek közé; magyarországi ábrázolásait – főképp a tizennégy segítőszent egyikeként – a középkorból ismerjük. Kettejük közös megjelenése egy 1770-es évekre tehető – ráadá-

27 A kép első közlésében még téves témamegjelölés szerepel: Nepomuki Szent János Amerika és Afrika allegorikus alakjaival. Buzási Enikő: Festmények a pécsi egyházmegye gyűjteményéből. In: *A pécsi pü-*

pökség évezredes öröksége 2015. (I. 2. j.) 70–71. A helyes meghatározásra lásd az előző jegyzetben hivatkozott irodalmat.

sul jezsuita – oltárképen így nehezen magyarázható. Arra kell gondolnunk, hogy a szokatlan ikonográfiára a megrendelők személyében keresendő a válasz, így az oltárkép talán az adományozók védőszentjeit ábrázolja.

A püspökség festményei közül három pozsonyi provenienciát sejtet, a legkésőbbi műre alapozva, amely már a 19. században készült. A gyűjtemény talán legkülönlegesebb darabjáról van szó, egy poliondísszel keretelt betlehemi jelenetről, amelynek ritkaságértékéhez hozzájárul a tárgytipushoz képest szokatlanul nagy, 120 cm fölötti méret is²⁸ (7. kép). A boullion-technikával körbevett olajkép restaurálásakor „Sebastian Maisch Pressburg 1832” szignatúra került elő. Maisch Pozsonyból iratkozott be a bécsi akadémiára, s onnan visszatérve festette művét, valószínűleg egy délnémet metszet alapján. Franz Anton Zeiller bajor festő ottobeureni mennyezetfreskója, mint távoli analógia, legalábbis ezt valószínűsíti. A mű készítettőjére és későbbi sorsára a nagy méretű kép és a poliondísz szokatlan társításából, illetve a kísérő feliratok évszámaiból tudunk következtetni. Az 1832-re datált festmény mélyített keretének hátán mesterjelzés olvasható 1876-ból, ami a polionkeretelés után történt keretbe foglalás készítőjét és idejét rögzíti, igazolva, hogy a képet eredetileg nem ilyen célra szánták. Azt követően került üveggel fedett dobozkeretbe, hogy apácamunkával vették körül. A származástörténet ennek alapján köthető a pécsi Miasszonyunk női kanonokrend apácaihoz, pontosabban a pozsonyi Notre Dame-zárdához, ahonnan 1851-ben tizenketten jöttek át a Scitovszky püspök által alapított pécsi rendházba. A pozsonyi alapítónővérek hozhatták magukkal a festményt, amely – a keretbe helyezés dátuma szerint – már Pécsen egészülhetett ki mai formájára.

Ugyancsak pozsonyi eredetet feltételezek az Irgalmasság hét cselekedetének egyikét feldolgozó *Andachtsbild*, egy jelzetlen *Mária Magdolna irgalmassága*-kép esetében, amelyet a Sziléziából származó Franz Xaver Karl Palko művének gondolok²⁹ (8. kép). A kép részben egy Piazzetta-kompozíció metszetátvételére épül: Jézus tartása, jellegzetes arcéle, fedetlen vállának göcsörtös csontjai a Piazzetta-műveket gyakran sokszorosító Marco Pitteri 1742-ben metszett *Szent Simon*jából származnak. Az erős kötődés a metszethez és Pittoni

8. **Franz Xaver Karl Palko (?)**: *Mária Magdolna irgalmassága*, 1745–1749 Pécs, Egyházmegyei Gyűjtemény

példájához korai műre utal, közvetlenül Palko 1745-ben befejezett akadémiai képzését követő évekre, amit igazol több egyidejű munka mellett a tanulmányok lezárásaként festett és akadémiai aranyéremmel díjazott *Judit és Holofernes*-képpel való festői-formai rokonság is.³⁰ Palko Bécsot követően 1749-ig Pozsonyban működött, ahol elsőként a trinitárius templom főoltárképét festette meg, de Pozsonyból dolgozott ez idő tájt a tatai kapucinusoknak is, a *Mária Magdolna irgalmasságához* fénykezelésben igen hasonló két retabulumfestményt kivitelezve nekik. Lehet, hogy a pécsi kép gyűjteménybe kerülésének útja ezután sem lesz pontosítható, de a pozsonyi eredetet és az összefüggést Palko ottani

28 Olaj, vászon 60×92 cm, kerettel: 92,5×124 cm, ltsz. Fes-129. A kapcsolódó irodalmat lásd Buzási 2016. (ld. 3. j.) [80.] szám. Sebastian Maischról: THIEME–BECKER XXIII. 1929. 581; Anna Petrová: *Umenie Bratislavy 1800–1850. Maliarstvo a sochárstvo*. Bratislava, Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1958. 78.

29 Olaj, vászon 92×73 cm, ltsz. Fes-086. A festő meghatározásával első közlésként: Buzási 2015. (ld. 27. j.) 68–70. A kapcsolódó irodalommal:

Buzási 2016. (ld. 3. j.) [58.] szám. Ugyanott Palko korai időszakának irodalma. Mária Magdolna jelenetbeli szerepére Szilárdfy Zoltán adott magyarázatot, akinek az ikonográfiai értelmezést e helyütt is köszönöm.

30 Példányai: Moszkva, Puskin Múzeum; Budapest, Magyar Nemzeti Galéria; Salzburg, Carolino Augusteum. Az egyes példányok irodalmát lásd az előző jegyzetben hivatkozott irodalomnál.

9. **Leopold Kupelwieser: Immaculata, 1846**
A pécsi székesegyház egykori Szent Flórián-oltárának predellaképe
Pécs, Egyházmegyei Gyűjtemény

tevékenységével mindenesetre megtámogatja az a pécsi raktárból előkerült, újonnan restaurált oltárkép is – egy *Jézus Simon házában*-jelenet –, amelynek kompozíciója ismét Palko egyik művéhez kapcsolódik.³¹ Eredeti helye, rendeltetése nem ismert, viszont néhány mellékalkatot leszámítva megfelel a festő egyik korai, kabinetdarabként készült alkotásának, amelynek két változatáról is tudunk. Mindkettő aukción bukkant fel, ahogy ismertek ugyancsak két példányban a párdarabok is, Jézus és a gyermekek témával – amelyek közül a szignált Bécsben, a Belvederében található.³² A püspökség képe színazonos Palko kis formátumú művével, s minthogy az csak festett változatban létezik, legalábbis az irodalom metszetmásolatáról nem tud, okunk van feltételezni, hogy az oltárképet Palko kompozícióját felhasználva, Pozsonyban készítette el ismeretlen festője.

31 Olaj, vászon 206,5×114 cm, oltárkép, Itsz. Fes-225. A kapcsolódó irodalommal: Buzási 2016. (ld. 3. j.) [73.] szám.

32 Az előzménynek tekinthető mű: Freising, Diözesanmuseum. Az irodalom által másolatnak gondolt, egyszó méretű változat 1976-ban egy

10. **Johann Nepomuk Ender: Mária, 1846**
A pécsi püspöki palota kápolnájának egykori oltárképe
Pécs, Egyházmegyei Gyűjtemény

Nem kizárt, hogy az apácamunkával keretelt Sebastian Maisch-képhez hasonlóan ez a két mű is Scitovszky János idejében került Pécsre, esetleg ugyancsak a Miasszonyunk kanonokrend Pozsonyból odatelepedett apácai révén, de ezt biztosan nem állíthatjuk. Mindenesetre tény, hogy az 1838-ban hivatalba lépett püspök mecénási tevékenységéből több képet is őriz a gyűjtemény – ezek többnyire a székesegyház Pollack-féle átépítés utáni berendezéséhez tartoztak. 1846-ban a főhajó négy pillére mellé emelt oszlopos márványoltárokra az akadémián Kupelwieser tanítványaként végzett festő, Boross János közvetítésével Scitovszky Bécsben élő művészknél oltár- és predellaképeket rendelt.

Dorotheum-árverésen bukkant fel, *Jézus és a gyermekek* témájú párdarabjával együtt. A freisingi saját kezű változat szignált párdarabja: Wien, Österreichische Galerie. Valamennyi példányról részletesen, adatokkal és irodalommal lásd az előző jegyzetben idézett közlést.

A több hónapig húzódó művészválogatás és a velük való egyezkedés részletei Borossnak a püspökhöz írt leveleiben maradtak fenn, és Szőnyi Ottó közléséből ismerhetők.³³ Eszerint Scitovszky Kupelwiesertől *Szent Flórián-*, Zichy Mihálytól *Nepomuki Szent János-* és *Szent Család-*ábrázolásokat, Johann Nepomuk Enderől pedig egy *Szent Borbála-*jelenetet rendelt. Mind a négy oltárhoz egy-egy predellakép is tartozott, a Szent Flóriánhoz ugyancsak Kupelwiesertől egy *Immaculata-*kompozíció, amely az oltárképhez hasonlóan utóbb szintén a püspöki palotába került³⁴ (9. kép).

Ebbe a tárgyalássorozatba tartozott az akkor kialakított palotakápolna oltárára szánt kép festőjének kiválasztása is. Scitovszky Endernek adta a megbízást, akinek előírta, miképp nézzen ki a mű: a levelezés szerint alázatosan imádkozó *Boldogságos Szűz-képet* rendelt festeni. Az eddig elveszettnek tartott finom eleganciájú, szignált alkotás 1906-ig állt a palotakápolna oltárán, amikor is annak átalakításakor a hivatalban lévő püspök, Zichy Gyula, a püspökszentlászlói nyári rezidenciába helyeztette át. Később a pécsi püspöki palota egyik fogadóhelyiségében őrizték, s jelenleg a kiállításon látható³⁵ (10. kép).

A megbízássorozatból a bécsi mesterekkel tárgyaló Boross János is részesült: Ender *Szent Borbála-*oltárának predellájaként készült művét, az *Ecce Homó*t eddig is számontartották, viszont az irodalomban feledésbe merült az a *Szent Mór*, amelyet Scitovszky a székesegyház 1849-ben kialakított Szent Mór-kápolnájába rendelt meg.³⁶ A székesegyház berendezésének szétbontásakor egy vidéki temetőkápolna oltárképe lett, majd a török időszak végéig dzsámiként használt belvárosi plébániatemplom Szent Mór-kápolnájába jutott, ekkor már elfeledett provenienciával. Szőnyi Ottó leírása alapján azonban biztonsággal azonosítható mint a székesegyházi kápolna egykori oltárképe, míg 1846-ban festett, kompozícióban tükörképes kis változata feltehetően

11. **Karl Atzker:** *Jézus az írástudók között*, 1866
A pécsi székesegyház Fájdalmas Szűz-kápolnájából
Pécs, Egyházmegyei Gyűjtemény

33 Szőnyi Ottó: Boross János festő levelei Scitovszky pécsi püspökhöz a pécsi székesegyház oltárképei ügyében. *Pécs-Baranyamegyei Múzeum Egyesület Értesítője*, 1912. 3. Sz. 147–161.

34 Kupelwiesertől a *Szent Flórián-*oltárkép, 1846, olaj, vászon 210×174,5 cm, ltsz. Fes-051. Jelezve: „Kupelwieser 1846”. Buzási 2016. (ld. 3. j.) [45.] szám, ugyanőtőle *Immaculata*, 1846, olaj, vászon, 57×46,5 cm, ltsz. Fes-012. Jelezve: „Kupelwieser 1846”. Buzási 2016. (ld. 3. j.) [46.] szám, a képek korábbi irodalmával, valamint a székesegyházba ekkor készült további oltárképek adataival. Kupelwieserhez alapvetően lásd Robert FEUCHTMÜLLER: *Leopold Kupelwieser und die Kunst der österreichischen Spätromantik*. Wien, Österreichischer Verlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, 1970; AKL LXXXII. 2014. 297–298.

35 Olaj, fa 52,5×42,5 cm, ltsz. Fes-082. Jelezve Mária ruhájának szegé-

lyén: „Joh. Ender pin(xit)”. Ender újabb irodalmaként: AKL XXXIII. 2002. 531–533; GONDA Zsuzsa: A bécsi dioszkuroszok. In: *Johann Nepomuk Ender (1793–1854), Thomas Ender (1793–1875) emlékkiállítás*. Magyar Tudományos Akadémia, Művészeti Gyűjtemény. Szerk. PAPP Gábor György. Budapest, MTA Művészettörténeti Kutatóintézet–Balassi Kiadó, 2001 (részletes irodalommal); továbbá Buzási 2016. (ld. 3. j.) [44.] szám.

36 Olaj, vászon 185×96 cm. Jelezve: „Boros I.” Boross Nepomuk Jánosról újabb összefoglalásként a *Szent Mór-*oltárkép kisváltozatával: *Művészet Magyarországon 1830–1870*. Szerk. SZABÓ Júlia–SZÉPHELYI F. György. Kiállítási katalógus, MTA Művészettörténeti Kutatócsoport–Magyar Nemzeti Galéria. Budapest, MTA Művészettörténeti Kutatócsoport, 1981. További irodalommal Buzási 2016. (ld. 3. j.) [47.] szám.

12. **Lavinia Fontana:** Az Angyali üdvözlés Máriaja, 1580 körül
Pécs, Egyházmegyei Gyűjtemény

azzal a festménnyel azonos, amely valamikor a püspöki palota házi kápolnájában kapott helyet.³⁷

1866-ban készült a bécsi Artzker hat nagy méretű festményből álló sorozata a székesegyház Fájdalmas Szűz-kápolnája számára, de az eddigiekkel ellentétben nem püspöki megrendelésre³⁸ (11. kép). A festőválasztás körülményei nem ismertek, csak annyi tudható, hogy

a Magyarországon akkor még ismeretlen fiatal osztrák művész kiválasztása Daróczy Zsigmond kanonok döntése volt. Atzker, akinek ez a sorozat a legkorábbi tudott és mondhatjuk, legfontosabb munkája, nem sokkal megrendelés előtt fejezhetette be a bécsi képzőművészeti akadémiát, ahol láthatóan a nazarénus festészet befolyása alá került, feltehetően az akadémián oktató Joseph von Führich munkái révén. Hatásos és kvalitásos művei, amelyek Johann Lindner acélmetszeteiben a bécsi Sartori kiadónál 1867-ben önálló kiadványban is megjelentek,³⁹ két évtizedig sem álltak a székesegyházi kápolnában; a dóm berendezésének 1882-ben történt szétbontásakor három képet vidéki templomok oltárain helyeztek el, három a püspöki palotába jutott.

Utóljára hagytam az általam legjelentősebbnek gondolt művet, amelynek provenienciájáról végképp semmit nem tudunk. A kép egy nagy méretű *Angyali üdvözlés*ből származó, minden oldalán körbevágott részlet⁴⁰ (12. kép). Hogy mikor és mi módon jutott a gyűjteménybe, arra nincs adat. A palota 18–19. századi leltáraiban nem azonosítható, sem mai megcsonkított állapotában, sem eredeti témájával. Nem kizárt, hogy műkereskedelemből való 19. század végi, 20. század eleji szerzemény, amely a püspöki gyűjtemény történeti egységéhez nem kötődik szorosan. A különleges szövésű vászon hátoldali felirata rövidítve a kép témáját, valamint a 16. században élt, főképp freskóban alkotó bolognai Prospero Fontana nevét tünteti fel. A szignatúrának tűnő írás azonban nem Prosperóé, hanem – közzétett leveleiből, valamint egyik festményének írott részletéből azonosíthatóan – festőként működő lányáé, Lavinia Fontanáé. Ahogy a kép gracilis festői-formai jellemzői is inkább a korai éveiben apja mellett dolgozó Lavinia 1580 körüli munkáival, s nem Prospero nehézkes ecsetű kompozícióival egyeznek. Lavinia szerzőségét támasztják alá olyan, korai kézjegyek számító jellemzők, mint az elegáns, belső fénykörrel kísért glória, amely több művén is feltűnik, de mindenekelőtt a lágy körvonallal formált

37 Olaj, vászon, 61×32 cm. Jelezve jobbra lent: „Boross”. Pécs, Janus Pannonius Múzeum, ltsz. 52.44. *Művészet Magyarországon 1981* (ld. 36. j.) 216. sz., 93. képtábla. Feltehetően ezt a változatot említi Boross 1846 áprilisában, valamint májusában írt leveleiben: Szőnyi 1912. (ld. 33. j.) 149, valamint 157.

38 A sorozatról és megrendeléséről a korábbi irodalommal: Buzási 2016. (ld. 3. j.) [48–50.] számok.

39 A kiadványt említi Szőnyi 1916. (ld. 21. j.) 42; BOROS László: A pécsi székesegyház Pollack-féle átépítésének története. *Baranyai Helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve*. Pécs, Baranya Megyei Levéltár, 1982. 352, 121. jegyzet. A hatlapos sorozat négy metszetét közli SZILÁRDY Zoltán: *A magánáhitat szentképei a szerző gyűjteményéből*,

III. *Alkalmazott szentképek 16–21. század*. (Devotio Hungarorum, 12.) Szeged–Budapest, JÁTE Néprajzi Tanszék, 2008. 550–551.

40 Olaj, vászon, 99×75 cm, ltsz. Fes-117. Jelezve hátul a vászon peremén: „SS. ann Prospero / Fontana”. Prospero Fontanáról monografikus részletességgel: Vera FORTUNATI PIETRANTONIO: *Pittura bolognese del '500*, I. Bologna, Grafis Edizioni, 1986. 339–414. Lavinia Fontanáról: Maria Teresa CANTARO: *Lavinia Fontana Bolognese „pittora singolare” 1552–1614*. Milano, Jandi Sapi Editori, 1989; Caroline P. MURPHY: *Lavinia Fontana: A painter and her patrons in Sixteenth-century Bologna*. New Haven, Yale University Press, 2003. A hivatkozott analógiákkal és további irodalommal bővebben: Buzási 2016. (ld. 3. j.) [89.] szám. A festő meghatározásával első közlésként: Buzási 2015. (ld. 27. j.) 66–67.

jellegzetes, keskeny arctípus, amellyel legtöbb nőalakjának ugyanazt a tűnődő arckifejezést adja. Lehet szó közös munkáról (amire van példa) de sokkal valószínűbb, hogy Lavinia művében egy Prosperótól származó kompozíció átvételét és feldolgozását dokumentálja a felirat, ami ennek okán a kép tárgyát – „Santissima Annunziata” – is megadja. Bármelyikük is az alkotó, a pécsi püspöki gyűjtemény az *Angyali üdvözet* Máriájában

mind apától, mind lányától magyar gyűjteményben az egyetlen fellelhető, szignált alkotást őrzi.

Buzási Enikő
művészettörténész
buzasieniko@gmail.com

TÁRGYSZAVAK

Pécs, püspöki gyűjtemény, püspökportrék, egyházi festészet, 18. század, 19. század, Klimó György püspök, Esterházy László püspök, Scitovszky János püspök, Pierre Landry, François Landry, Zacharias Schreitter, Stephan Dorffmaister, Franz Karl Palko, Sebastian Maisch, Leopold Kupelwieser, Karl Atzker, Johann Nepomuk Ender, Prospero Fontana, Lavinia Fontana.

KEYWORDS

Pécs, episcopal collection, bishop's portrait, ecclesiastic painting, 18th century, 19th century, bishop György Klimó, bishop László Esterházy, bishop János Scitovszky, Pierre Landry, François Landry, Zacharias Schreitter, Stephan Dorffmaister, Franz Karl Palko, Sebastian Maisch, Leopold Kupelwieser, Karl Atzker, Johann Nepomuk Ender, Prospero Fontana, Lavinia Fontana.

Reminders of the art patronage of the Bishops of Pécs from the 18th and 19th centuries

The identification and attribution of paintings in the diocesan collection of Pécs

The collection of paintings belonging to the Diocese of Pécs, a large part of which is unprocessed, was surveyed in 2012, resulting in greater transparency and enabling the collection to be analysed from the perspective of the history of collecting. Only a fraction of the paintings are identifiable with works on the inventories (1777/78, 1838) of the episcopal residences (Pécs, Mecseknádasd, Mohács); a substantial majority of the paintings originally performed an ecclesiastical function and derive mostly from the cathedral's 19th-century fittings, the old chapel in the episcopal palace, the convent of the Sisters of Notre Dame or the Franciscan monastery, and the seminary chapel; a few works were bought on the art market in the late 19th or early 20th century in order to decorate the palace. The works commissioned by the bishopric and the painters engaged by them during the 18th century reveal a preference for Viennese court artists and later for academic artists.

Among the works acquired by Bishop György Klimó (1751–1777), the Habsburg family portraits mentioned in the 1778 inventory of the palace in Pécs can be identified with paintings by Zacharias Schreitter (1737–1821), a pupil of Meytens. Also purchased by Klimó was a series of engravings of twelve Roman emperors, from the workshop of the Parisian engraving publisher Pierre Landry, and his son, François, part of the collection at the episcopal summer residence in Mecseknádasd. Klimó extended his patronage to Anton Donat, assistant to the Viennese Capuchin monk and painter Norbert Baumgartner, from whom the bishop commissioned works for the cathedral sacristy. The composition of the *Adoration of the Shepherds*, traceable to the precedent by François Boucher, was made at the same time as these commissions.

Bishop Pál László Esterházy (1780–1799) may have purchased the three large scenes from the Old Testament that appear in the inventories of the summer residence in Mecseknádasd, the works of an as yet unknown Austrian painter; he may also have placed the commission for an oil painting of *Moses Breaking the Tablets of the Law*, which we have identified as the work of the Viennese István (Stephan) Dorffmaister (1741–1797), who settled in Sopron.

Three paintings in the episcopal collection have their provenance, we believe, in Pozsony (Bratislava, Slovakia). We have attributed a composition of the compassion of Mary Magdalene, hitherto of unknown authorship, to Franz Karl Palko, as a work made during his time in Pozsony after his graduation from the Vienna Academy; we also regard an altar painting on the subject of *Christ in the House of Simon* as a work originating from Pozsony, as it is a copy of an early composition by Palko (Diocesan Museum, Freising). It is possible that these works were brought to Pécs during the bishopric of János Scitovszky (1838–1852). The bishop was responsible for relocating the Sisters of Notre Dame from Pozsony to Pécs, and they brought with them, among other works, an oil composition of the *Adoration of the Shepherds* by Sebastian Maisch, which was painted in Pozsony in 1832 and later decorated around the edges by nuns using the bouillon technique.

When Pécs Cathedral was reconstructed in a neo-Romanesque style at the end of the 19th century, several paintings were moved for safekeeping to the episcopal palace: an altar painting of *Saint Florian* and a *Maria Immaculata* by Leopold Kupelwieser; three scenes from a set of six by Karl Atzker depicting the *Life of Jesus*; and one of the few surviving religious works by Johann Nepomuk Ender, a "Nazarene" *Virgin Mary* that was formerly an altar painting in the chapel of the episcopal palace.

With regard to a truncated *Annunciation*, of which only the figure of Mary survives, there is no information available about its provenance or how it was acquired. The painting has long been ignored or overlooked. The name of the Bolognese painter Prospero Fontana (1512–1597) is inscribed on its reverse (the inscription is the same age as the painting), but despite this, we have identified it as an early work by his daughter, Lavinia Fontana (1552–1614), who painted it around 1580, perhaps using one of her father's compositions.

Enikő Buzási
art historian
buzasieniko@gmail.com